8.5.2023

Eduskunnan talousvaliokunta
Tav@eduskunta.fi

Asiantuntijalausuntopyyntö U 3/2023 vp Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta sähkön markkinamallia koskevaksi lainsäädännöksi

Lappeenrannan-Lahden teknillisen yliopiston LUT lausunto

Taustaa

EUn ollessa huolissaan mm. Ukrainan sodan aiheuttamasta sähkön hintojen noususta, se antoi 14.3.2023 ehdotuksen sähkön markkinamallia koskevaksi uudistukseksi.

Suomi on pystynyt pitämään sähkön hinnat alhaalla, lisäämään uusiutuvien käyttöä, lähes lopettamaan fossiilisten käytön sähkön tuotannossa sekä muuttunut sähkön viejästä lähes omavaraiseksi. Vaikka sähkön hinnat syksyllä 2022 olivat korkeat, ne kuitenkin olivat edullisemmat kuin suurimmalla osalla muita EU valtioita.

Huomioitavaa

Voiko korkeita hintoja välttää?

Yksi tavoite EUlla on ”Komission ehdotuksen yhtenä tavoitteena on vastata sähkön loppukäyttäjien, teollisuuden ja sijoittajien huoliin sähkömarkkinoiden hintavaihtelulle altistumisesta.” Komission huoli – korkeat sähkön hinnat ovat todellinen. EU ei pärjää kansainvälisessä kilpailussa, jos sähkön hinta on korkeampi kuin verrokkimaissa. Poliittinen tavoite; sähkön hinta saa joustaa alaspäin, muttei ylöspäin ei ole realistinen. Joko sähköä tuotetaan keskitetysti suunnitelmataloudessa kuten aikoinaan IVO teki tai annetaan markkinatalouden vaikuttaa jolla esim. Suomessa on saatu paljon aiempaa alhaisemmat keskimääräiset hinnat kuluttajille.

Jos annetaan markkinamekanismin säätää hintoja, niin ajoittaiselta kuluttajahintojen nousulta ei voi-da välttyä. Tätä varten on markkinaoikeus ja sosiaaliturva, jotka huolehtivat, ettei tilanne yksittäisen pienkuluttajan kannalta johda kohtuuttomuuksiin.

Jos vaaditaan ettei sähkön kallistuessa lisähintaa saa veloittaa sen ostajilta joudutaan tilanteeseen, joissa ajoittain osa sähkön myyjistä tekee konkurssin ja nämä vastuut siirtyvät valtiolle. Suomessakin meni syksyllä sähkön myyjiä konkurssiin. Äskettäinen iso esimerkki oli Uniper tappioiden (kaasun hinnannousua ei saanut siirtää isoille teollisuuskuluttajille) aiheuttama merkittävä konkurssi, joka johti ison yrityksen pakko myyntiin. Sähkön myynti on helppo eriyttää omiin yhtiöihin, jotka eivät sisällä isoa pääomaa eivätkä siten ole omistajille iso ongelma päästää tarvittaessa konkurssiin.

Pitäisikö sähkön hinnan heilua?

Viime talvi oli Suomelle hyvä koska kuluttajat reagoivat korkeaan sähkön hintaan alentamalla kulutusta. Säästötoimet pienensivät talvella 2022–2023 huipputuntien kulutusta noin 8 % verrattuna tilanteeseen, jossa säästötoimia ei olisi toteutettu[1].

[1] https://www.fingrid.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2023/sahkoa-riitti-talvella---leuto-talvi-ja-saastotoimet-avainasemassa/

LUT-yliopisto
LUT University

lut.fi

Yliopistonkatu 34
FI-53850 Lappeenranta

Mukkulankatu 19
FI-15210 Lahti

tel +358 294 462 111

Y-tunnus 0245904-2
ALV/VAT FI 02459042

Tätä määrää huipputehoa ei tarvinnut tuottaa huippupakkasilla koska kulutus pieneni. Jos kuluttajien maksama sähkön hinta ei muutu, ei sähkön säästöön ole insentiiviä, eikä oletettavasti haluakaan.

Toisaalta Suomen pitäisi miettiä miten sähkön varastointia voisi edistää eli hinta-heilahtelua vaimentaa. Kasvava aurinko- ja tuulisähkö lisäävät niitä tunteja, jolloin sähkö on halpaa ja vastaavasti kallistavat aamun ja illan tunteja. Tämä päivittäinen hintaheilahtelu näkyy jo Suomen tukkusähkömarkkinoilla. Onkin hyvä, että meillä asiaan etsitään aktiivisesti ratkaisuja esim., Kemijokeen suunnitellaan isoja pumppu-voimalaitoksia. Tällaisten ratkaisujen edistäminen on Suomen etu.

Ehdotetut kuluttajansuojatoimet
Esitetään että ” Kuluttajansuojatoimina halutaan taata kuluttajille mahdollisuus solmia määräaikaisia sopimuksia, ostaa sähköä toimitusvelvolliselta myyjältä sekä jakaa itse tuotettua sähköä aiempaa tehokkaammin sähkömarkkinoiden aktiivisena asiakkaana. Lisäksi ehdotus sallii jäsenvaltionkuluttajiin kohdistuvat sähkönhintaa kompensoivat tukitoimet myös tulevissa kriiseissä.” Yllä oleva on jo Suomessa käytössä kevääksi tehdyn tukipäätöksen kautta, mutta on selvempää, jos kuluttajien tukemiseen ei tarvitse pyytää lupaa EUlta.

On kuitenkin selvää, että kun puhutaan kuluttajien tukemisesta se ei voi koskea isoja kuluttajia esim. sähköä merkittävästi käyttävä teollisuus. Sillä on hyvä mahdollisuus turvata oma sähkön hintansa pitkäaikaisilla sopimuksilla sähkön tuottajien kanssa. Onkin jyrkästi vastustettava esim. Saksan halua tukea sähköä käyttävää teollisuuttaan alhaisella sähkön hinnalla, kun Saksan oma politiikka on pitänyt kalliin hiilen edelleen yhtenä tärkeänä sähkön tuotannon muotona. Euroopan ei ole syytä ajautua teollisuuden sähkön hinnan tukikierrokseen niin vaikeaa kuin se on tietyille EU maille.

Vähintäänkin oikeus tukea pitkään tai merkittävillä summilla, pitäisi olla vain komission ehdotuksesta neuvoston laajan hyväksymisen kautta. Jatkuvaa hintojen tukemista ei saa tapahtua.

Useampi kuin yksi mittauspiste?
Komissio haluaa, että voi olla kaksi yhtäaikaista sopimusta voimassa. ” Ehdotuksen mukaan jäsenvaltion olisi varmistettava, että kaikilla asiakkailla olisi vapaus ostaa sähköä valitsemaltaan toimittajalta sekä vapaus tehdä samanaikaisesti useampi kuin yksi sähköntoimitussopimus siten, että asia-kas saisi halutessaan käyttöönsä useamman kuin yhden mittauspisteen käyttöpaikkansa liittymispisteessä.” Suomessa ko. mahdollisuutta ei ole käytetty, mutta periaatteessa se on laillista. Kuluttaja voisi siis ostaa yhtä aikaa esim. pörssisopimuksen ja vakiohintaisen sopimuksen ja ”ostaa” sähköä aina sen sopimuksen kautta, joka on edullisempi. Jos kummastakin liittymästä peritään normaalit liittymismaksut ei taloudellinen insentiivi ole voimakas, jolloin kahden liittymän malli ei yleisty.

Jos päädytään siihen, että kukin kuluttaja voi pitää yllä joukkoa sähkösopimuksia ja virtuaalisesti saman liittymäpisteen kautta kuluttaa sitä sähköä, joka on kulloinkin halvempaa, niin tämä johtaa pitkällä aikavälillä kilpailun tehostumiseen, varasto-vaihtoehtojen kannattavuuden paranemiseen ja yleisesti sähkömarkkinoilla kus-tannusten laskuun. Tätä olisi Suomessakin vakavasti pohdittava. Kääntöpuolena tässä on kuitenkin IT-järjestelmien muutosten kustannukset, joita syntyy merkittävästi tällaisen virtuaalisen käyttöpisteen mahdollistamisessa. Toisaalta jotkut sähkönmyyjät tarjoavat jo nyt sopimuksia, joissa asiakas voi kiinnittää osan hinnasta ja jättää osan heilumaan pörssihinnan mukaan. Siteen tämän ehdotuksen tavoitteet voi olla mah-dollista toteuttaa myös ilman sääntelyä.

Oikeus energian yhteiskäyttöön
Ehdotetaan energian yhteiskäytön laajentamista. Tämä on kannatettavaa ja Suomen käytäntö on edennyt johdonmukaisesti tähän suuntaan. Tähän kannustaa myös energiayhteisöjä käsittelevän työryhmän raportti

(https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164884/TEM_2023_22.pdf)
Suomessa on osuuskuntaperiaate energia-alalla vahva mm. Mankala-periaatteen kautta. Iso joukko ihmisiä olisi kiinnostunut tekemään yhteishankintoja mm. aurinko- ja tuulienergiasta, jos tämä olisi mahdollista.

Uusien tuotantoinvestointien suorat hintatukijärjestelmät
Ehdotetaan oikeutta jatkaa uusiutuvien tukea. Esitetään, että tarvittaessa myös ydinvoimaa saa tukea. Tukea saa myöntää nytkin. Tuen myönnölle ei ole pakkoa. Eli ehdotus ei juurikaan muuttaisi nykykäytäntöä.

Olisi kuitenkin huomioitava, että suoran tuen maksamista sellaisina tunteina, jolloin sähkön hinta on negatiivinen, on vältettävä. Ei ole mitään järkeä tukea sähkön tuotantoa niinä aikoina, kun siitä on liikatarjontaa. Tuen pituudelle on asetettava raja esim. 7 vuotta. Tätä pidempi tuki on tarpeeton.

LUT-yliopisto toteaa,
että Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta sähkön markkina-mallia koskevaksi lainsäädännöksi on pääpiirteissään perusteltu ehdotus ja se pitäisi saattaa voimaan toki huomioiden esitetyt parannusehdotukset.

Lausunnon on laatinut LUT-yliopiston asiantuntija, professori Esa Vakkilainen.

Juha-Matti Saksa
rehtori